

**LLUMS I OMBRES
DE XAVIER THEROS.**

El guanyador del premi Pla explica què hi ha de veritat i què de ficció en la Barcelona de 1843, submergida en una dinàmica de vicis, drames, violència social, repressió i inestabilitat política.

Història i llegenda en 'La fada negra'

L'últim premi Josep Pla reconeix una novel·la amb rerefons històric que barreja crua realitat i llegenda negra. Amb l'autor de 'La fada negra', Xavier Theros, descobrim què hi ha de veritat i què de ficció en una història ambientada a la primera meitat del XIX, en una Barcelona en plena revolta de la Jamància, farcida de fumadors d'opi, prostíbuls, tavernes, assassins de nens i vampirs.

*Reportatge de Àlex Milian
Fotografies de Jordi Play*

LA REVOLTA DE LA JAMÀNCIA

“És real. L'arrel de la Jamància va ser doble. Per una banda, el conflicte polític. Els sectors més progressistes i republicans de Barcelona havien donat suport a un cop d'Estat que se li fa

a Espartero, perquè, després de sortir guanyador de la primera guerra Carlina, havia instaurat una dictadura militar a Espanya. Tots els grups polítics de l'època se li posen en contra, però a Catalunya aquesta oposició havia estat bàsicament un pacte entre progressistes i republicans. El problema és que, a l'hora de la veritat, qui agafa el poder a Madrid són els moderats. Això provoca un gran cabrot a la ciutat, un cabrot que encara s'accentua quan veuen que el seu heroi, el general Prim —un dels caps del progressisme a Catalunya—, està col·laborant amb el Govern moderat i l'envien a Barcelona com a representant d'aquell Govern.”

“Però jo crec que l'autèntic motiu de l'esclat de la Jamància era la mateixa ciutat. Era una ciutat que necessitava urgentment tirar les muralles a terra, que patia una sobredimensió demogràfica extraordinària; que no tenia espais públics; era una ciutat immobiliàriament controlada per l'Església (les institucions religioses posseïen una gran quantitat de terrenys, cases i finques); i és una ciutat farta de ser controlada pels militars —hi ha moltíssimes casernes pertot i, a sobre, la vigilància contínua des de Montjuïc i des de la Ciutadella. Si a això afegim tota la misèria i brutícia que arrossega l'aparició de la revolució industrial, crec que la pregunta no és la raó de la Jamància sinó per què no hi va haver moltíssimes revoltes més. Aquella ciutat era inviable i ja es veu quan, el 1854, les autoritats finalment enderroquen les muralles i comencen a construir l'Eixample.”

ELS FUMADORS D'OPÍ

“No hi ha constància històrica que a Barcelona hi hagués llocs on fumar opi, però això és perquè, a diferència de França, Anglaterra o Alemanya, la literatura catalana d'aquell moment és pràcticament inexistent. No tenim un Dickens; no tenim un Víctor Hugo; no tenim un Baudelaire. No sabem què estava passant realment en aquell moment. Ara! Jo penso que dos i dos són quatre. El 1843 és l'any de la guerra de l'opi; és l'any que es posa de moda l'opi i, en aquell moment, un dels principals punts de comerç d'opi és Filipines, que encara era colònia espanyola... Si veiem els diaris de l'època, no ens informen dels fumadors d'opi però sí que ens informen que cada dia entren tones d'opi a la ciutat. Sabem que l'opi era legal; que es venia a les farmàcies; sabem que el làudan —el que es pren el nostre protagonista, el capità Llampades— es venia de manera discrecional per als dolors menstruals, per als mals d'estómac... per bajanades. Per tant, pensar que aquí no hi havia fumadors com els que hi havia a França, a Itàlia o a Anglaterra no és normal. A *Els paradisos artificials*, que Baudelaire publica el 1840 (tres anys abans de l'acció de la novel·la), ell descriu que a França hi havia una bona quantitat d'obrers que no prenién alcohol i preferien l'opi perquè així dilluns no tenien ressaca. No era una cosa elitista que prenguessin quatre gats. A banda d'això, sabem que aquells que van introduir l'opi a tot arreu van ser els mariners anglesos i els

mariners francesos: si mirem la premsa de l'època veurem que aquestes dues nacionalitats representen el 50 per cent dels vaixells que entren al port de Barcelona en aquell moment.”

ELS CARBONARIS I ALTRES SOCIETATS SECRETES

“Tot el que explico dels carbonaris italians té un fons històric: el general Guglielmo Pepe i el Pacciarotti són personatges reals. Van existir i van residir a Barcelona. La revolució carbonària a Itàlia té lloc el 1820 arran del cop d'Estat, a Sevilla, del general Riego. A partir d'aquí, l'espanyola i la italiana seran dues històries paral·leles. A Espanya hi haurà el Trienni Liberal (1820-1823) i a Itàlia hi va haver una mena de bienni que es va acabar amb sang perquè van ser envaïts pels austríacs, que no estaven disposats a tenir una república revolucionària a tocar de la frontera. La majoria de revolucionaris d'aquell moment van anar a parar a Barcelona perquè en aquell moment Barcelona era una ciutat que acollia gent de molts llocs, amb un govern dels liberals de Riego que era molt favorable a ells: de fet, els carbonaris, fins l'any 1923 tindran una paga i una pensió, se'ls buscarà un allotjament.”

“Un dels objectius dels carbonaris era unificar totes les societats secretes —que n'hi havia moltes a Europa— i crear un gran grup de pressió a nivell europeu que fos capaç d'oposar-se a les potències més reaccionàries (Àustria, Espanya, ...). A la Carboneria també se li deia la maçoneria forestal perquè els seus símbols venien del món forestal, de la mateixa manera que la maçoneria venia de l'arquitectura. Els carbonaris feien servir destrals i eines forestals; s'asseien en grans soques; la sala de reunió era el Gran Bosc...”

LA CIUTAT BRUTA

“Les fàbriques es començaran a enviar fora de Barcelona arran d'ordenances municipals de 1846 i 1847. Les de 1847 comencen a fer llistes de prohibicions del que no podia haver-hi a la ciutat i t'adones de com estava: prohibeixen fàbriques d'explosius, de sabó o de productes químics dintre; prohibeixen fer la matança del porc al carrer; prohibeixen tenir ramats d'ovelles a casa o la cort de porcs al pati. T'estan dient com havia de ser viure en aquella ciutat. Però és una llegenda —o un malentès— que tota la ciutat sigui així: en realitat les zones brutes i saturades de problemes d'aquesta mena eren la Barceloneta i el Raval. Hi havia altres zones, com el que avui seria el Gòtic sud, que estava ocupat per l'alta burgesia i allà no hi havia carrers bruts ni problema de salubritat.”

“Els carrers més bruts eren els que quedaven més propers a la muralla, perquè eren com culs-de-sac. Al final del carrer hi havia la muralla i allà es podien acumular moltes restes orgàniques →

→ —animals morts, fang o palla, amb deposicions humanes. Al segle XIX, el carrer que dona a Riera Baixa del carrer de Picalquers se li deia la Volta dels Pixats.”

“El clavegueram barceloní es comença a construir a partir del 1890. Aquests fets passen molt abans. La majoria de cases tampoc tenien aigua corrent. La majoria de cases tenien un pou d'aigua de boca i una fossa sèptica. El problema, moltes vegades, és que hi havia filtracions d'un a l'altre i això podia contaminar l'aigua, o podia fer filtracions a l'edifici, de manera que n'hi havia que literalment es podrien. Perquè part d'aquestes aigües negres es colaven en els fonaments de les cases; les cases agafaven una pudor molt forta d'humitat i començaven a caure.”

ELS PROSTÍBULS

“A Barcelona es poden documentar des de l'Edat Mitjana. Barcelona és un port i tots els ports tenen prostíbuls. Una de les activitats principals quan baixaven a Barcelona i s'hi estaven tres o quatre dies eren els prostíbuls. No tenien res més a fer que beure, menjar i anar de putes. I Barcelona era una ciutat on n'hi havia moltes. És veritat que la zona on jo situo la prostitució és una zona on no tinc constància que a la dècada de 1840 n'hi hagués, però sabem del cert que a la segona meitat del segle era ja la zona prostibulària per excel·lència de Barcelona: el carrer d'Avinyó i tots els carrers entre aquell carrer i la plaça Reial. Era la zona on també Picasso pintaria *Les senyorettes del carrer d'Avinyó*. No sé si hi hauria més zones.”

LA LLEGENDA DEL MORROT

“És una llegenda que ja explica Joan Amades. Jo li modifico el final per adaptar-la al que em convé que creguin els hortolans de Sant Bertran sobre la *fada negra*, el fantasma que se'ls apareix. Això no és veritat. Però la llegenda original l'explica en Joan Amades [Una parella de joves enamorats mata el padastre d'ella per poder estar junts però acaba caient per un penya-segat de Montjuïc]. És una llegenda popular de Barcelona. En aquest llibre, la principal influència del llibre és Joan Amades. Hi ha moltíssimes coses que ell explica com si fossin gairebé coses de nens, però que, si les descrius objectivament, estan plenes d'històries negres i tremebundes.”

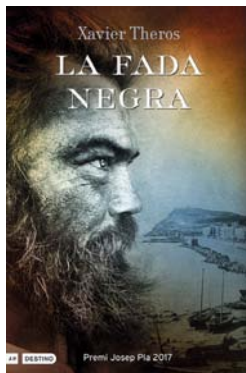
ELS ASSASSINATS DE NENS

“Hi ha moltes històries d'assassinats de nens a Barcelona. Des de l'edat mitjana. Llavors s'acusava els jueus de les desaparicions. Eren falses, però hi havia diverses històries antisemites a Castella i també a Barcelona. En Joan Amades en recull una. Des de llavors les històries de l'home del sac són recurrents i ell també les recull a *Històries i llegendes de Barcelona*. L'única que jo he pogut docu-

mentar en premsa data de 1848: Quan s'estrena el ferrocarril de Barcelona-Mataró, hi ha una manifestació de dones a la Barceloneta i els periodistes publiquen als diaris, durant diversos dies, que estan desapareixent nens a la Barceloneta. L'explicació que donen les mares és que la companyia dels ferrocarrils segresta els nens per treure'ls el greix perquè el greix de nen petit és el que funciona millor a les turbines de les locomotores. Evidentment, ens sembla surrealista la vinculació entre les desaparicions i el ferrocarril, però el cas és que els nens estaven desapareixent.”

“A partir de 1880 sí que seran habituals les històries dels saginers i això s'allargarà fins al 1912 i la història de l'Enriqueta Martí.”

“Darrere d'aquestes històries el que hi ha és que nenes o nens són segrestats per servir en casos de prostitució, que és el cas de l'Enriqueta Martí. Ella l'únic que fa és tapar un cas que ha sortit uns dies abans del seu, que és un prostíbul al carrer de Botella, que sembla ser que estava regentat per comissaris de policia, on es van trobar tot de nenes menors d'edat. L'altre cas és el de nens que són segrestats per treballar sense sou a les fàbriques. Poc després del cas de l'Enriqueta Martí es descobreix un cas a França: Pierre Laval (que després seria ministre del Govern de Vichy) era, a principis de segle, redactor d'*El Socialista* i en aquell diari va destapar el cas de 40 nens espanyols que havien estat segrestats i tancats per treballar com a esclaus en una cambra de la fàbrica Legras, al costat de París, a Saint Denis. D'això, en tenim proves que existia.”

La fada negra és una novel·la amb Dickens com a referent i Joan Amades com a inspiració principal. Aventures i misteri en ambients sinistres.

EL VAMPIRISME

“Introdueixo el vampirisme perquè, aquells anys 40 del segle XIX, el vampirisme és moda a tot Europa. Com a motiu literari, però també amb una sèrie de casos reals: al llibre en cito un que és el d'un noi francès que va matar una sèrie de nenes a Versalles i se'n va beure la sang. Això va ser veritat. I en aquella època les històries de vampirs estan totalment de moda. En Charles Nodier és un dels grans autors introductors del vampirisme. És ell qui agafa la novel·la de John Polidori, *El vampir*, i la converteix en una obra de teatre, un drama que tindrà un èxit extraordinari allà on va —fins al punt que l'Església es va negar a enterrar l'actor que feia l'obra de teatre a París. El vampirisme era moda i tots els autors del club d'en Nodier —Dumas, Balzac, etc.— tots tenen algun escrit amb vampirs. •